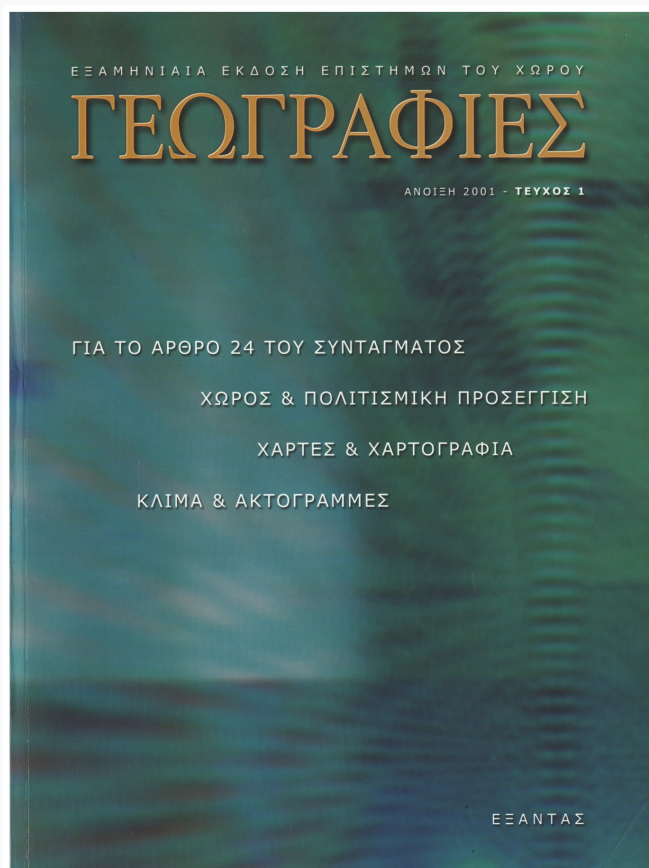


## Γεωγραφίες

Αρ. 1 (2001)

Γεωγραφίες, Τεύχος 1, 2001



### ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ - ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ

-

## ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ

## ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΕΝΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

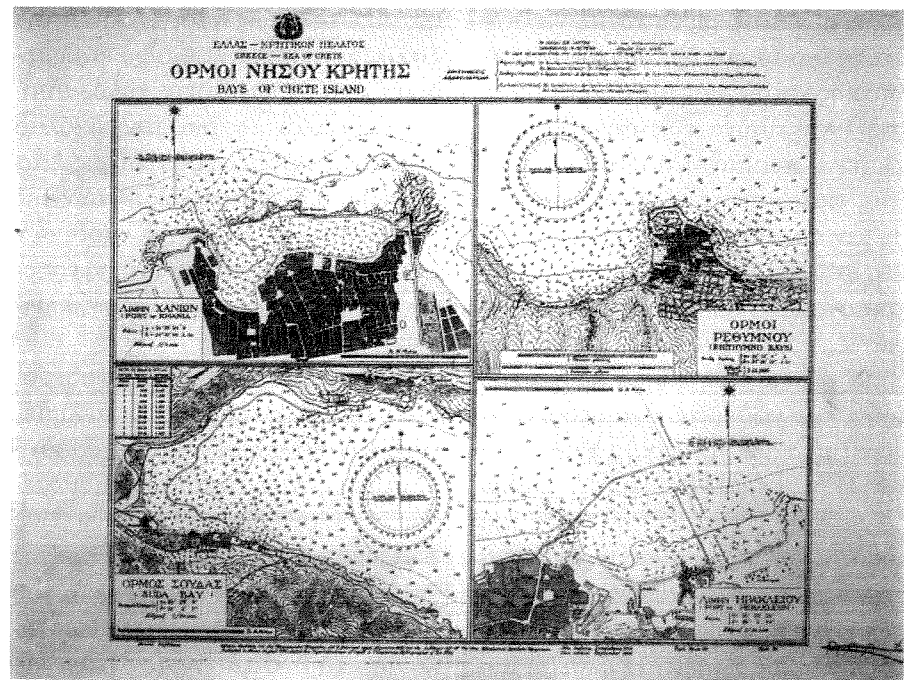
## Το 18ο Διεθνές Συνέδριο της Ιστορίας της Χαρτογραφίας

Μύρων Μυρίδης\*

**Τ**α Διεθνή Συνέδρια της Ιστορίας της Χαρτογραφίας έχουν σχετικά μακρύ παρελθόν και πραγματοποιούνται κάθε δύο χρόνια στις ίδιες περιόδους με τα αντίστοιχα Διεθνή Συνέδρια της Διεθνούς Ένωσης χαρτογραφίας.

Οργανωτές των συνεδρίων αυτών είναι κάθε φορά εθνικοί φορείς και η γνωστή εταιρεία χαρτών Imago Mundi Ltd. Μετά τη Βιέννη (1995) και τη Λισαβόνα (1997) ήταν η σειρά της Αθήνας να αναλάβει τη διοργάνωση του 18ου Διεθνούς Συνεδρίου της Ιστορίας της Χαρτογραφίας, που πραγματοποιήθηκε στους χώρους του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών από τις 10 έως τις 16 Ιουλίου 1999.

Τη διοργάνωσή του ανέλαβαν η Ελληνική Εταιρεία Χαρτογραφίας (ΕΕΧ), το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών (ΚΝΕ) - Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ), και η Imago Mundi Ltd. σε συνεργασία με τη Χαρτογραφική Επιστημονική Εταιρεία της Ελλάδας (ΧΕΕΕ). Συνεργάστηκαν ακόμα η Γεννάδειος Βιβλιοθήκη - Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, η Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (ΓΥΣ), η Υ-



δρογραφική Υπηρεσία Πολεμικού Ναυτικού (ΥΥΠΝ), το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το Πανεπιστήμιο Κρήτης, το Ναυτικό και το Πολεμικό Μουσείο.

Στη διάρκεια του Συνεδρίου λειτούργησαν τρεις σημαντικές χαρτογραφικές εκθέσεις: «Η χαρτογράφηση της Μεσογείου - Οι ελληνικές τ-

Ναυτικός χάρτης: Ελλάς - Κρητικό Πέλαγος - Όρμιοι Νήσου Κρήτης. Υδρογραφική Υπηρεσία Πολεμικού Ναυτικού, κλ.: 1:20.000, έκδοση: 09/1945, διαστάσεις: 51x37 εκ.

\* Καθηγητής, Τμήμα Τοπογράφων, ΑΠΘ, e-mail: myridis@topo.auth.gr.

διωτικές συλλογές» στο Μέγαρο Μελά, «Η ελληνική χαρτογραφία του 20ού αιώνα» από τη Χαρτογραφική Επιστημονική Εταιρεία της Ελλάδας και την Εθνική Χαρτοθήκη στο αίθριο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, και «Η έντυπη ελληνική χαρτογραφία 16ος-19ος αιώνας από τις συλλογές της Γενναδείου Βιβλιοθήκης» στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη.

Αξίζει ίσως να αναφερθούν μερικά στοιχεία αυτών των εκθέσεων, θεωρώντας ότι η σημασία τους υποβαθμίστηκε σε κάποιο βαθμό μέσα στη ραστώνη της καλοκαιριάτικης Αθήνας. Ξεκινώντας από αυτή που «άνοιξε» πρώτη, η «Ελληνική Χαρτογραφία του 20ού αιώνα» επιχείρησε, με ιδιαίτερη επιτυχία, να στήσει τη διαδρομή της σύγχρονης ελληνικής χαρτογραφίας από το τέλος του 19ου αιώνα έως σήμερα. Στο φωτεινό περίπατο του αιθρίου του ΕΙΕ, εκατό περίπου χάρτες αφηγήθηκαν παραστατικά τις διαφορετικές φάσεις που πέρασε η ελληνική χαρτογραφία από τις πρώτες παραγωγές της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού, τις εκλεπτυσμένες γεωμετρικές λιμενοδεικτών και πορτολάνων της Υδρογραφικής Υπηρεσίας του Π.Ν., στις εκθαμβωτικές πολυχρωμίες των χαρτών του ΠΓΜΕ και του ΙΔΕ έως τις μεταμοντέρνες αναπαραστάσεις ψηφιακών χαρτογραφίσεων, προερχόμενων από φασματικές αναλύσεις. Η έκθεση αυτή είχε την τύχη να συνεχίσει την παρουσία της λίγους μήνες αργότερα στη Θεσσαλονίκη.

Η δεύτερη έκθεση εντυπωσίασε με το μαγευτικό ξετύλιγμα μορφών, χρωμάτων και διακοσμήσεων στον επιβλητικής κομψότητας χώρο του κτιρίου Μελά. Η «Χαρτογράφηση της Μεσογείου – Οι ελληνικές ιδιωτικές συλλογές» μέσα από 170 χάρτες διέτρεξε πέντε αιώνες χαρτογραφίας της Μεσογείου. Πορτολά-

νοι και ιζολάρια, μαζί με ναυτικούς χάρτες και χάρτες ταξιδιωτών, μεγάλοι χαρτογράφοι –Κλαύδιος Πτολεμαίος, Ortelius, Mercator, Castaldi, Delisle, Camocio, Janssonius, de Wit, Coronelli, Sonetti, Sanson και πολλοί άλλοι ακόμα– προσέφεραν στους επισκέπτες εικόνες μαγείας και ονείρου, κόσμων οικείων αλλά και φανταστικών.

Η τρίτη έκθεση, αυτή της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, αφιέρωσε τη θεματική της στους τυπωμένους ελληνικούς χάρτες από το 16ο έως το 19ο αιώνα. Στα περιορισμένα σε αριθμό, αλλά όχι σε σημασία και ενδιαφέρον, εκθέματα που προέρχονται από τις Συλλογές της Γενναδείου, οικείες, όπως ο τριγωνισμός της Πελοποννήσου, ή λιγότερο καθημερινές αναπαραστάσεις, όπως αυτή της Θεσσαλονίκης από τον Νικόλαο Σοφιανό, προσέφεραν στους επισκέπτες των δροσερών κήπων της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα προσέγγιση της έντυπης ελληνικής χαρτογραφίας.

Και οι τρεις εκθέσεις συνοδεύονταν από καταλόγους επιμελημένων και σχολιασμένους με προσοχή και υπευθυνότητα από καταξιωμένους ειδικούς στο αντικείμενο.

Θέμα λοιπόν του Συνεδρίου της Αθήνας ήταν «Η χαρτογραφία του μεσογειακού χώρου» και η θεματολογία του συμπληρώνονταν με «Άλλα θέματα ιστορίας της χαρτογραφίας».

Όπως κατά παράδοση συμβαίνει σε αυτά τα Συνέδρια, προηγείται μία Συνάντηση της Επιτροπής για την Κατάρτιση και την Εκπαίδευση στη Χαρτογραφία της Διεθνούς Ένωσης Χαρτογραφίας, με θέμα αυτή τη φορά τη διδασκαλία της ιστορίας της χαρτογραφίας.

Μετά την εναρκτήρια τελετή, που έγινε στο Ζάππειο, οι κυρίως

εργασίες του Συνεδρίου άρχισαν στις 11 Ιουλίου 1999 στους χώρους του ΕΙΕ Στις έξι ημέρες που διήρκεσαν οι εργασίες του, στις 18 συνεδρίες που έγιναν, παρουσιάστηκαν περισσότερες από 50 επιστημονικές εργασίες.

Γνωστοί επιστήμονες τόσο από την επιστημονική περιοχή της χαρτογραφίας, όσο και από την ευρύτερη περιοχή της ιστορίας του χώρου, ασχολήθηκαν με θέματα που αναφέρονταν στη θεωρία, στην πρακτική και στο πρόγραμμα της ιστορίας της χαρτογραφίας, στις λειτουργίες των χαρτών, σε ειδικότερα θέματα όπως αυτά των κτηματικών χαρτών, της χαρτογράφησης των πόλεων, των νησιών, της ουράνιας χαρτογραφίας, αλλά και θέματα στρατιωτικής χαρτογραφίας, υδρογραφίας, εθνικής χαρτογραφίας, ανάλυσης μεσαιωνικών χαρτών και κειμένων, ισλαμικής χαρτογραφίας, μαζί με περισσότερα εφαρμοσμένα θέματα όπως ποσοτικών μεθόδων στην προσέγγιση παλιών χαρτών, θεματικών χαρτογραφίσεων, χαρτομετρίας και χαρτών στην υπηρεσία της επιστήμης.

Η συμμετοχή ήταν ιδιαίτερα μεγάλη, αν πάρουμε υπόψη την εποχή και το αντικείμενο, για τα ελληνικά δεδομένα. Περισσότεροι από 250 σύεδροι, προερχόμενοι από 35 περίπου χώρες του κόσμου, βρέθηκαν στην Αθήνα για τη Συνάντηση αυτή, που το 2001 θα πραγματοποιηθεί στη Μαδρίτη τις πρώτες μέρες του Ιουλίου.

Είτε από τον Αναξίμανδρο αρχίσει κανείς, είτε από τον Κλαύδιο Πτολεμαίο, γεγονός παραμένει ότι η Ιστορία της χαρτογραφίας, συσχετιζόμενη με την ίδιο την ιστορία της προσπάθειας του ανθρώπου να απεικονίσει το χώρο του, πάει τόσο πίσω στο χρόνο όσο και η προσπάθεια αυτή.

Η ιστορία της χαρτογραφίας

στην Ελλάδα δεν είχε έως σήμερα γνωρίσει παρά ελάχιστες προσεγγίσεις, κι αυτές στην πλειοψηφία τους από μη χαρτογράφους. Προφανώς δεν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο με αυτή την ευκαιρία.

Αυτό όμως που αξίζει να αναφερθεί είναι το εξής: αν υπάρχει μία περιοχή στον κόσμο, μία θάλασσα του πλανήτη που έχει ιστορηθεί τόσο πολύ χαρτογραφικά, σε όλη τη διάρκεια ζωής αυτής της επιστήμης, αυτή είναι η Μεσόγειος.

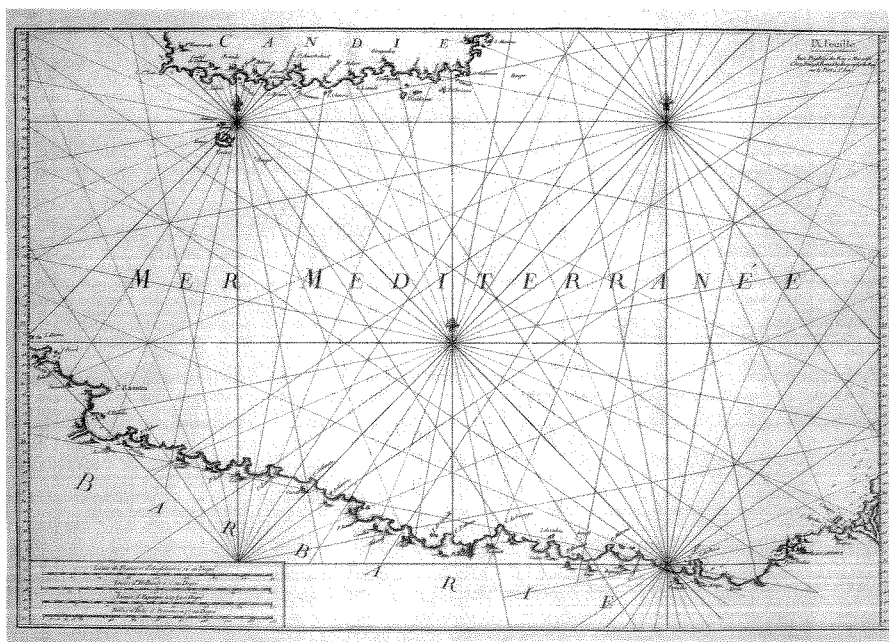
Γεωμετρία αναφοράς για όλους τους γεωγράφους-χαρτογράφους του ελληνικού κόσμου, αλλά και για Ρωμαίους και Άραβες στη συνέχεια, Βυζαντινούς (παρά τις αμφιβολίες που υπάρχουν), Δυτικούς αργότερα, αλλά και αντικείμενο ψηφιακών πια απεικονίσεων, η χαρτογραφία της Μεσογείου σημάδεψε την ιστορία της χαρτογραφίας.

Διαχωρίζοντάς την γεωγραφικά στις δύο λεκάνες της, τη Δυτική και την Ανατολική, παρουσιάζει πλήθος διαφορετικών αποδόσεων ειδικά από το 13ο-14ο αιώνα και μετά, με μία χαρακτηριστική υπεροχή σε αριθμό, αναπαραγωγές, κλίμακες και άλλα του νησιώτικου χώρου και των παραλίων του Αρχιπελάγους (Αιγαίο Πέλαγος).

Υπάρχουν πολλά κείμενα, και σήμερα είμαστε ευτυχείς να διαθέτουμε μία, μικρή ακόμα, σχετική βιβλιογραφία και στα ελληνικά, που είναι όμως ιδιαίτερα αξιόλογη, κυρίως στον τρόπο που καταφέρνει να καλύπτει επιστημονικά κενά και άλλα.

Ένα συνέδριο λοιπόν ιστορίας της χαρτογραφίας που βάζει στόχο του τη μελέτη της χαρτογραφίας της Μεσογείου είναι αυτόματα πρόκληση και δοκιμασία για τους ίδιους τους διοργανωτές του, αλλά και «κολύμπι σε βαθιά νερά» για τους συμμετέχοντες σε αυτό.

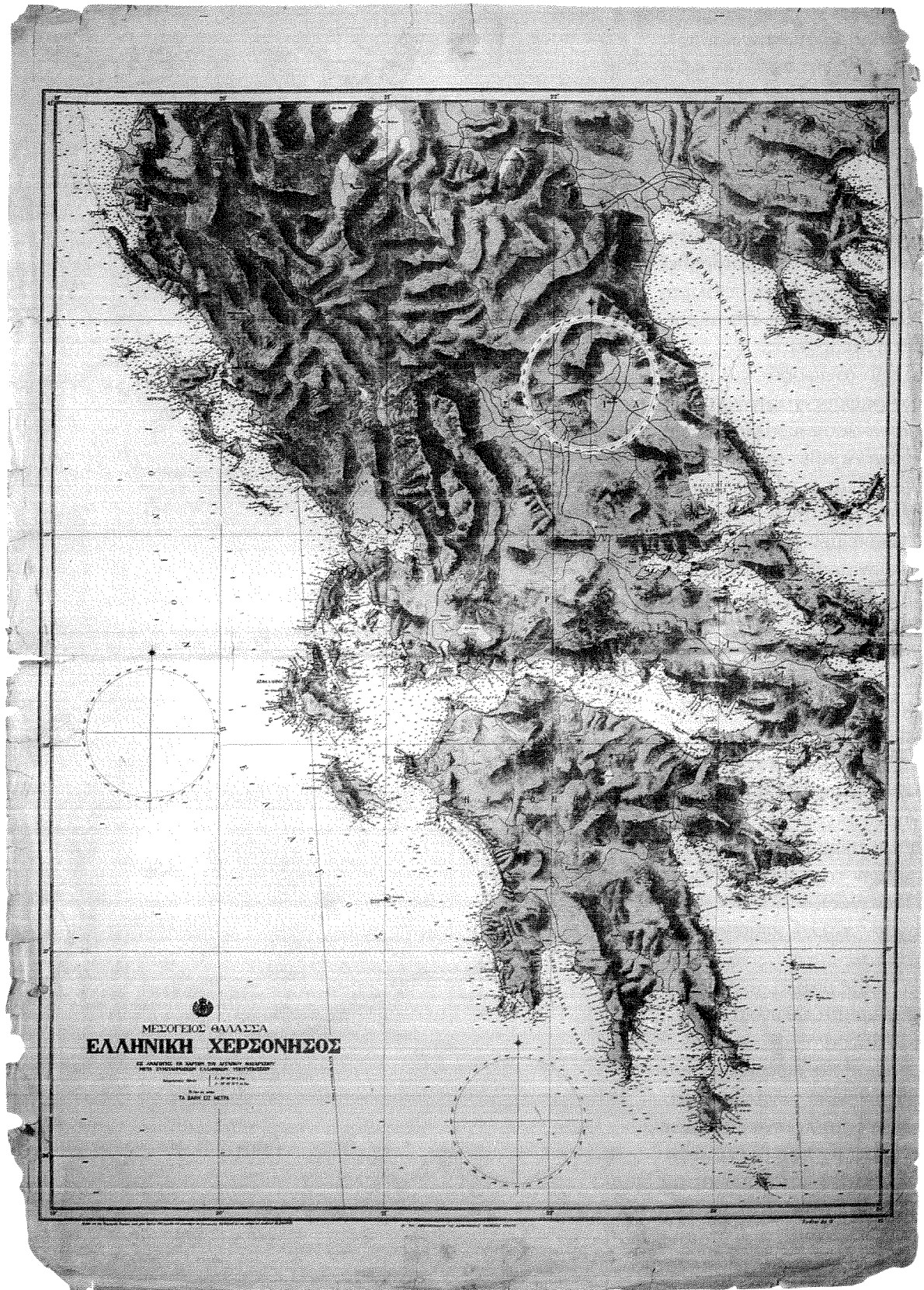
Είναι λοιπόν πολλαπλά σύνθετο



Πάνω: G.R. de Vaugondy: Χάρτης των χωρών της Μεσογείου με ένθετο χάρτη της Ελλάδας, Παρίσι, 1737.

Κάτω: J. Roux: Πινακίδα της Νότιας Κρήτης και των ακτών της Βόρειας Αφρικής, Μασσαλία, 1764.





Μεσόγειος - Ελληνική Χερσόνησος, Υδρογραφική Υπηρεσία Πολεμικού Ναυτικού  
κλ.: 1:680.000, έκδοση: 4/1923, διαστάσεις: 66x88 εκ.

το πρόβλημα του προσδιορισμού της ταυτότητας αυτού του συνεδρίου. Ή παραμένει στην κατά κάποιον τρόπο σίγουρη προσέγγιση της καταγραφής, ανάλυσης, παρουσίασης, επεξεργασίας και αναγνώρισης των επεισοδίων που συνέδεσαν αυτήν την ιστορία, ή ανατρέποντας αυτή την σίγουρη ισορροπία, υπερβαίνει την παραπάνω αποκωδικοποίηση και προχωράει στην αποδόμηση του σεναρίου.

Προφανώς οι σκέψεις και οι προθέσεις των διοργανωτών ενός συνεδρίου, όσο επιστημονικό ή όχι το θέλετε, δεν μπορεί παρά να ακολουθούνται ή να ανατρέπονται από αυτούς που θα δώσουν ζωή στο σχέδιο, δηλαδή τους εισηγητές. Τους εισηγητές ως κείμενα φυσικά, αλλά και ως προσωπικότητες, ως χαρακτήρες, ως βιωματικούς εντέλει τελεστές μίας διαδικασίας.

Δεν θα το πιάω πολύ πιο πέρα από όσο αντέχει. Το 18ο Διεθνές Συνέδριο της Ιστορίας της Χαρτογραφίας για τη «Χαρτογραφία της Μεσογείου και άλλα θέματα της ιστορίας της χαρτογραφίας», με τους 50 περίπου εισηγητές του, προσπάθησε να επιτύχει την καλύτερη δυνατή συνύπαρξη «ιερών τεράτων» της ιστορίας της χαρτογραφίας με την ανάγκη για γνώση και ενημέρωση του ελληνικού κοινού.

Αυτό που δεν κατάφερε ούτε αυτή τη φορά, και δεν πυροβολώ, πιστέψτε με, τους διοργανωτές, είναι η συνύπαρξη της γνωστής έως τώρα προσέγγισης των θεμάτων του με αυτήν που, μάλλον άκομψα, αναφέρεται ως η «επιστημονική».

Σήμερα ο «ιστορικός χάρτης» δεν αρκεί να μελετάται ως μία συνιστώσα επιστημονικών προσεγγίσεων που τις ονομάσαμε θεωρητικές, κοινωνικές ή αλλιώς, αλλά και ως αντικείμενο γεωμετρικής ανάλυσης και αναπαράστασης, και ως εργαλείο επικοινωνιακής δυναμικής, με τη σημαντική βοήθεια που προσφέρουν πλέον με τρόπο απλό οι λεγόμενες νέες τεχνολογίες.

Προφανώς τέτοιες διεισδύσεις δεν είναι πάντοτε «καλών προθέσεων», η δύναμη όμως μιας τέτοιας επιστήμης όπως η ιστορία της χαρτογραφίας έχει τη δυνατότητα να τις αντιμετωπίσει, αφομοιώνοντας δημιουργικά το ποσοστό της δόσης που της είναι απαραίτητο.

Έδωσε η Αθήνα μία καλύτερη απάντηση στις αμήχανες στιγμές που περάσαμε στη Λισαβόνα; Μπορεί η ιστορία της χαρτογραφίας να μένει όρθια στο ένα πόδι, όταν η σύγχρονη χαρτογραφία αποκτά ταχύτητες που την καθιστούν επιστήμη όχι μόνο «για να λέει ψέματα», αλλά για να δημιουργεί «εικονικούς κό-

σμούς» παράλληλους και ασυμπτωτικούς «πραγματικών κόσμων»;

Όταν ένα Συνέδριο γεννάει ερωτηματικά, έστω και υπαρκτικά, έχει ήδη πλησιάσει κάποιο βαθμό επιτυχίας. Η ανάμνηση αυτών των πέντε ζεστών ημερών του Ιουλίου στη Βασ. Κωνσταντίνου είχαν τουλάχιστον ένα μεγάλο ατού: διακόσιους πενήντα άνδρες και γυναίκες που, ξεκινώντας από 30 διαφορετικές χώρες, προσέφεραν «εις εαυτούς και αλλήλους» τη μοναδική γοητεία που έχει το να μελετάς χάρτες, να διαβάζεις χάρτες, να βλέπεις χάρτες, να σχεδιάζεις χάρτες, να ανατρέπεις χάρτες.

Επιπλέον αυτών, οφείλουμε όλοι να αναγνωρίσουμε την ιδιαίτερα υψηλή ποιότητα της οργάνωσης, την επιτυχημένη σύνδεση, τόσο στη δομή όσο και στη διαδικασία του προγράμματος των εργασιών, πράγμα που βοήθησε καθοριστικά τη δημιουργία και την ανάπτυξη του κλίματος που χρειάζονται τέτοιου είδους εκδηλώσεις.

Η Μαδρίτη μοιάζει να περιορίζεται σε χώρο και να μεγαλώνει σε κλίμακα, προετοιμαζόμενη για την «ιβηρική χαρτογραφία». Αυτό όμως που θα κρίνει την επιτυχία ή όχι νομίζω ότι θα πρέπει να στηριχθεί σε θαρραλέες ανατροπές και μετουσιωμένες ανακατατάξεις.

## ΤΟ 5ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Αθηνά Ζαμάνη\*, Κοσμάς Παυλόπουλος\*\*

Οι εργασίες του 5ου Πανελληνίου Γεωγραφικού Συνεδρίου έγιναν κατά το διάστημα 11-13 Νοεμβρίου 1999 στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο και συμμετείχαν 200 περίπου σύνεδροι από όλη την Ελλάδα. Διοργανώθηκε από την Ελληνική Γεωγραφική Εταιρεία, που έχει ιδρυθεί το 1919, σε συνεργασία με τον Τομέα Γεωγραφίας-Κλιματολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Οι ειδικότητες των συμμετεχόντων ήταν γεωλόγοι, τοπογράφοι, πληροφορικοί, πολεοδόμοι, οικονομολόγοι, στρατιωτικοί, μαθηματικοί, μηχανικοί, ωκεανογράφοι καθώς και αρκετοί φοιτητές και πανεπιστημιακοί των Πανεπιστημίων Αθηνών, Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Πανεπιστημίου Πατρών, Πανεπιστημίου Αιγαίου, Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου και του Ινστιτούτου Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου της Βιέννης. Η συνάντηση μιας μεγάλης ποικιλίας επιστημονικών ειδικοτήτων καθώς και των πανεπιστημιακών σχολών σε συνδυασμό με την ίδρυση του νεοσύστατου Τμήματος Γεωγραφίας στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά του Συνεδρίου.

Οι κύριες θεματικές ενότητες του συνεδρίου ήταν η γεωμορφολογία, η τηλεπισκόπηση-μαθηματική γεωγραφία, η οικονομική γεωγραφία, η ανθρωπογεωγραφία, η βιογεωγραφία, η κλιματολογία, η γενική γεωγραφία, η γεωγραφία και το περιβάλλον και η διδακτική της γεωγραφίας. Το σύνολο των εργασιών ήταν 77, από τις οποίες οι 25 παρουσιάστηκαν την πρώτη ημέρα στην ενότητα της γεωμορφολογίας, οι 30 τη δεύτερη ημέρα στις ενότητες της τηλεπισκόπησης και μαθηματικής γεωγραφίας, οικονομικής γεωγραφίας, ανθρωπογεωγραφίας και κλιματολογίας, και 22 τη τρίτη και τελευταία ημέρα του συνεδρίου στην ενότητα της γενικής γεωγραφίας.

Αναλυτικότερα, στη θεματική ενότητα της γεωμορφολογίας παρουσιάστηκαν εργασίες με θέματα που εξετάζουν τη γεωμορφολογική δομή μορφών όπως η πόλη της Πολιανής (Ν. Μεσσηνίας) και η λεκάνη της Μαντινείας (Ν. Αρκαδίας), τις μεταβολές της στάθμης, της έκτασης και του όγκου της τέως λίμνης Κάρλας, την παλαιογεωγραφική εξέλιξη του οροπεδίου βόρεια της Τρίπολης, τις γεωλογικές, υδρογεωλογικές συνθήκες και τις συνθήκες

\* Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών.

\*\* Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, e-mail: kpavlop@hua.gr.

ύδρευσης της νήσου Γαύδου. Ακολούθησαν εργασίες συναδέλφων από το Πανεπιστήμιο των Τιράνων της Αλβανίας με θέματα «Γεωμορφολογικά και γεωβοτανικά χαρακτηριστικά της παράκτιας περιοχής νότια του ποταμού Vjosa (κόλπος Vloja, αλβανική ακτή)» και «Ιδιαιτερότητες της καρστικής μορφολογίας της νοτίου Αλβανίας», παρουσιάζοντας στοιχεία για την οικολογία και τα οικοσυστήματα της παράκτιας ζώνης της Αλβανίας καθώς και στοιχεία για τη νότια ορεινή περιοχή της Αλβανίας, όπου παρατηρούνται όλα σχεδόν τα είδη καρστικών μορφών που εμφανίζονται στην περιοχή της Μεσογείου.

Στη συνέχεια παρουσιάστηκαν εργασίες σχετικές με τα μορφοτεκτονικά κριτήρια αναγνώρισης ενεργών ρηγμάτων στην περιοχή Αρκίτσας-Αγ. Κωνσταντίνου-Καμένων Βούρλων, μορφοτεκτονικές παρατηρήσεις στη λεκάνη του ποταμού Πραμορίτσα (Γρεβενά), μορφοτεκτονική της λεκάνης Σάγκα-Νεατάνης (Ν. Αρκαδίας). Ανακοινώσεις σχετικές με τη γεωμορφολογική εξέλιξη υδρογραφικών δικτύων ποταμών όπως του Εύηνου, του Στρυμώνα, του Νέστο στο βύθισμα Παράνεστίου-Σταυρούπολης, του Πηνειού στη ΒΔ Πελοπόννησο.

Ακολούθησε μια σειρά ανακοινώσεων σε αρχαιογεωλογικά θέματα, στην περιοχή Λιβανάτων-Κίνου-Αρκίτσας, στο σπήλαιο Α΄ (Αγίασμα) Λουτρακίου Ν. Πέλλας (Μακεδονία), για τη διώρυγα του Ξέρξη στη χερσόνησο του Άθω, και σχετικά με την ορθολογική διαχείριση υποβρύχιων αρχαιολογικών χώρων, με παράδειγμα τον κόλπο του Ναυαρίνου (Πύλος). Μια σειρά σύγχρονων μεθοδολογιών αναπτύχθηκαν στην εργασία με θέμα τη συνεισφορά των εδαφολογικών-ιζηματολογικών αναλύσεων στα πλαι-

σια αρχαιολογικών ερευνών (παράδειγμα από την περιοχή Niederösterreich της Αυστρίας).

Ακολούθησαν θέματα εφαρμοσμένης γεωγραφίας και γεωμορφολογίας όπως η διερεύνηση γεωλογικών, γεωμορφολογικών και υδρογεωλογικών συνθηκών με την εφαρμογή γεωφυσικών μεθόδων με σκοπό τον έλεγχο της θέσης κατασκευής φράγματος Φράγμα Μύλων (Ν. Φθιώτιδας), καθώς και οι επικρατούσες φυσικογεωγραφικές και λιμνολογικές συνθήκες της νέας τεχνητής λίμνης Θησαύρου στον ποταμό Νέστο. Μια σύγχρονη προσέγγιση των γεωγραφικών μεθόδων και εργαλείων παρουσιάστηκε στην εργασία για τη μεθοδολογία αξιολόγησης του μεσογειακού περιαστικού τοπίου (η περίπτωση της χερσονήσου της Λαυρεωτικής).

Στην υποενότητα της παράκτιας γεωμορφολογίας αναπτύχθηκαν θέματα σχετικά με την ιζηματολογία των παράκτιων ιζημάτων του Λακωνικού Κόλπου (Γύθειο, Βαλτάκι, Δέλτα Ευρώτα), την παράκτια γεωμορφολογία των ανατολικών ακτών του Θερμαϊκού Κόλπου στον Ν. Θεσσαλονίκης και θέματα γενικά, όπως η ένταξη της παράκτιας ζώνης ως υποσυνόλου ενός ευρύτερου γεωγραφικού χώρου και ο ρόλος των φραγμάτων στην υδάτινη και ιζηματολογική δίαιτα της ελληνικής παράκτιας ζώνης.

Στη συνέχεια ακολούθησαν ανακοινώσεις εργασιών στη θεματική ενότητα της μαθηματικής γεωγραφίας και της τηλεπισκόπησης. Σχετικά με τα Γεωγραφικά Πληροφορικά Συστήματα (ΓΠΣ), αναλύθηκαν θέματα όπως οι σχέσεις γεωλογικής δομής, γεωμορφολογίας και κάλυψης/χρήσης γης στην περιοχή της Κορινθίας (ΒΑ Πελοπόννησος), η χρήση των ΓΠΣ (GIS) στον αντισεισμικό σχεδιασμό και την οργάνωση

(Δήμος Χαλανδρίου), η χρήση των ΓΠΣ για την έρευνα της υδρογραφικής και υδρολογικής κατάστασης της λεκάνης του ποταμού Πηνειού της Θεσσαλίας και η αξιοποίηση των ΓΠΣ στην επιλογή της καταλληλότερης θέσης για δόμηση και για τη διάκριση περιοχών με κριτήρια αστικογεωλογικής καταλληλότητας.

Σε άλλη σειρά ανακοινώσεων αναπτύχθηκαν ψηφιακά μοντέλα εδάφους (Digital Terrain Models – Λαυρεωτική, Ιθάκη, Ζάκυνθος) για ειδικές εφαρμογές. Στην ενότητα αυτή εντάσσονται και οι ανακοινώσεις σχετικά με τη χρήση τεχνολογίας ΓΠΣ βασισμένης στο διαδίκτυο (Internet) για τη διαχείριση γεωμορφολογικών και περιβαλλοντικών δεδομένων, καθώς και η ανάπτυξη ενός φίλτρου διαύγασης/εξομάλυνσης σημάτων και εικόνων.

Στην υποενότητα της τηλεπισκόπησης αναπτύχθηκαν θέματα που αφορούσαν, ανάλυση δορυφορικών εικόνων για εντοπισμό ρευστοποιήσεων εδαφών, κατασκευή θεματικών χαρτών κάλυψης γης, ανάπτυξη τεχνικών ψηφιακής επεξεργασίας εικόνων με χρησιμότητα στην έρευνα μεταλλευμάτων νικελίου, παρατηρήσεις στην παρέκκλιση της κοίτης του Εύηνου, καθώς και την παραγωγή δορυφορικής ορθοεικόνας.

Στη θεματική ενότητα της κλιματολογίας παρουσιάστηκαν θέματα όπως, ημέρες άνεσης και θερμές ημέρες στην Αθήνα κατά την ψυχρή περίοδο, μελέτη των επιπέδων ηχορύπανσης στην Αθήνα, κλιματική διαίρεση της Πελοποννήσου με βάση την αποτελεσματικότητα των βροχοπτώσεων και τις χαλαζοφόρες καταιγίδες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η εργασία σχετικά με την αξιοποίηση του νερού της βροχής από το ασφαλτοστρωμένο οδικό δίκτυο για την επίλυση προβλημάτων πυρόσβεσης, ύδρευσης και άρ-



δευσης προβληματικών περιοχών της Ελλάδας, προτείνοντας υλοποιήσιμες τακτικές εξοικονόμησης υδατικών πόρων στις επερχόμενες περιόδους λειψυδρίας.

Στην ενότητα οικονομικής και κοινωνικής γεωγραφίας αναλύθηκαν και παρουσιάστηκαν θέματα σχετικά με τη γεωγραφία της βιομηχανίας τροφίμων στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά, τις γεωγραφικές διαστάσεις του αντισεισμικού σχεδιασμού νησιωτικών περιοχών (Χίου, Κω, Νισύρου), τη συμβολή του τροχοδρόμου στην επίλυση του κυκλοφοριακού προβλήματος και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής της Αθήνας.

Ακολούθησε μια σειρά παρουσιάσεων με θέματα περιβαλλοντικής γεωγραφίας όπως η οικολογική σήμανση (ecolabelling) γεωγραφικών περιφερειών και τόπων, τα προβλήματα σχεδιασμού της διαχείρισης των απορριμμάτων στην Ελλάδα, η συμβολή των γεωηλεκτρικών και γεωσεισμικών μετρήσεων σε εδαφολογικές και περιβαλλοντικές μελέτες (με παραδείγματα από την Αυστρία), τα εδαφολογικά κριτήρια, η χρήση και η ανακύκλωση της ιλύος (λάσπης) επεξεργασίας λυμάτων, η οικοτουριστική και οικοαγροτουριστική ανάπτυξη στη γεωγραφική περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου (περίπτωση Ελλάδα και Κύπρου) και τέλος οι αρχές και οι μελλοντικές προοπτικές για τις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η συμβολή των γεωγραφικών επιστημών. Δεν έλειψαν εργασίες με θέματα όπως τα πληροφορικά συστήματα και η διαχείριση περιβάλλοντος (χωροθέτηση ΧΥΤΑ), η χημική ανάλυση και η επεξεργασία του υδάτινου δυναμικού του χειμάρ-

ρου Αγίας Τριάδας Αττικής, το καρστικό λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της χωματερής Δουρούτης και τέλος οι ανθρώπινες επεμβάσεις στο δέλτα του ποταμού Εύηνου.

Αξιόλογα θέματα αναπτύχθηκαν στη θεματική ενότητα της διδακτικής των γεωγραφικών επιστημών, με θέματα όπως το νέο αναλυτικό πρόγραμμα της γεωγραφίας στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης και οι νέες προοπτικές για τη διδακτική της γεωγραφίας με τη χρήση εκπαιδευτικού λογισμικού με πολυμέσα. Η διδακτική της γεωγραφίας και η σχολική γεωγραφία καθώς και η σύνδεση της γεωγραφίας με τα περιβαλλοντικά προβλήματα παρουσιάστηκαν στην εργασία που αναφερόταν στο ρόλο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη δημιουργικής σκέψης.

Ενδιαφέροντα θέματα παρουσιάστηκαν και στην ενότητα της γενικής γεωγραφίας, όπως η γεωγραφική κατανομή και τύπος λεκανών απόθεσης των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου, η παλαιογεωγραφική και παλαιοπεριβαλλοντική σημασία των συμπυκνωμένων ακολουθιών στη νήσο Κεφαλλονιά, η αμπελοκαλλιέργεια, το κλίμα και το έδαφος στη δυτική περιοχή του Weinviertel της Αυστρίας και η καρυδιά (*Juglans regia linne*) στην περιοχή της Βαλκανικής Χερσονήσου κατά το Τεταρτογενές. Ιθαγενής βλάστηση ή αλλόχθονη καλλιέργεια;

Σε γενικές γραμμές οι παρουσιάσεις του συνεδρίου ήταν υψηλού επιπέδου, παρουσιάστηκαν με σύγχρονα εποπτικά μέσα, και οι συγγραφείς ακολούθησαν τις παρατηρήσεις και διορθώσεις των κριτών

για τις εργασίες που εκδόθηκαν ήδη στον τόμο του συνεδρίου. Πρέπει να σημειωθεί ότι ενδιαφέρουσες συζητήσεις, ερωτήσεις και παρεμβάσεις έγιναν σε όλη τη διάρκεια του συνεδρίου με ιδιαίτερη έμφαση στις θεματικές ενότητες της γεωμορφολογίας, εφαρμοσμένης γεωγραφίας, μαθηματικής γεωγραφίας και περιβαλλοντικής γεωγραφίας. Οι τόμοι των εργασιών του συνεδρίου εκδόθηκαν πριν την υλοποίησή του (688 σελίδες) και, παρ' όλες τις ελλείψεις που είχαν, ήταν διαθέσιμοι στους συνέδρους κατά τη διεξαγωγή του συνεδρίου.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τις τρεις ημέρες του συνεδρίου είναι ιδιαίτερα αξιόλογα για τους διάφορους τομείς της επιστήμης της γεωγραφίας, μπορούν όμως να χρησιμοποιηθούν και σαν σύγχρονα επιστημονικά εργαλεία από τους διάφορους οργανισμούς, Δήμους, Νομαρχίες, Περιφέρειες, υπηρεσίες Υπουργείων καθώς και από μελετητικά γραφεία.

Το σημαντικότερο γεγονός του 5ου Πανελληνίου Γεωγραφικού Συνεδρίου είναι ότι για πρώτη φορά συγκεντρώθηκαν στον ίδιο χώρο οι περισσότεροι από τους επιστήμονες (κυρίως φυσικογεωγράφοι), με διαφορετικές ειδικότητες, που μελετούν, ερευνούν και εργάζονται για τη γεωγραφική επιστήμη. Ήταν η πρώτη φορά που συναντήθηκαν σχεδόν όλες οι επιστημονικές και ερευνητικές ομάδες των πανεπιστημίων της Ελλάδας (Πανεπιστήμια Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πατρών, Αιγαίου και Χαροκοπέου) και ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών (Αυστρίας, Αλβανίας, Βουλγαρίας), όπου εξελίσσονται και προάγονται οι γεωγραφικές επιστήμες.

## ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ:

Πάρος - Αύγουστος 1999

«Προς μια ριζοσπαστική πολιτισμική ατζέντα για τις ευρωπαϊκές πόλεις και περιφέρειες»

Ρούλη Λυκφγιάννη\*

**Τ**ο Διεθνές Σεμινάριο που έγινε στις Λεύκες της Πάρου, από τις 30 Αυγούστου έως τις 5 Σεπτεμβρίου 1999, ήταν το έβδομο στη σειρά των Σεμιναρίων του Αιγαίου, που ξεκίνησαν το 1983 στη Νάξο. Το σεμινάριο αυτό οργανώθηκε από τον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, τον Τομέα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης, το Εργαστήριο Γεωγραφίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου και το Τμήμα Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Κεντρικό θέμα του σεμιναρίου ήταν η στροφή της επιστημονικής συζήτησης γύρω από τα ζητήματα αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης σε προσεγγίσεις όπου οι λεγόμενες πολιτισμικές παράμετροι αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα, ενώ διατυπώνεται μια περισσότερο ή λιγότερο συνολική αμφισβήτηση των ερμηνευτικών σχημάτων για το χώρο που είχαν διατυπωθεί στα πλαίσια της πολιτικής οικονομίας και του μαρξισμού. Αντιμετωπίζοντας με σκεπτικισμό τις μαρξιστικές κατηγορίες ανάλυσης, που αποδείχθηκαν ανεπαρκείς για να αποτυπώσουν την πολυπλοκότητα των ρα-



γδαίων κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών, ιδιαίτερα μετά το 1989, οι ανακοινώσεις του σεμιναρίου επικεντρώθηκαν στη χρήση της κουλτούρας/του πολιτισμικού ως μιας αναλυτικής κατηγορίας ικανής να δώσει νέες ιδέες για ζητήματα ά-νισης χωρικής ανάπτυξης, πολεοδομικής και περιφερειακής αναδόμησης, κοινωνικών ανισοτήτων και για την ανάδειξη νέων πολιτικών προγραμμάτων. Πολλές ανακοινώσεις αναφέρθηκαν σε θέματα που αφορούσαν στην εξέταση του χώρου μέσα από τις έννοιες της ταυτότητας, της διαφορετικότητας, του τόπου, του φύλου και της εθνικότητας. Παράλληλα, άλλες ανακοινώσεις υπο-

\* Αρχιτέκτων, υποψηφία Διδάκτωρ ΕΜΠ.

γράμμισαν ότι η παράβλεψη των μηχανισμών της καπιταλιστικής συσσώρευσης θα αποτελούσε ένα νέο πολιτικό κενό.

Τα θέματα που συζητήθηκαν ειδικότερα κατά τη διάρκεια του συνεδρίου είχαν χωριστεί σε έξι ενότητες, στα πλαίσια των οποίων ακολούθησε συζήτηση από τους/τις παρευρισκόμενους/ες, ενώ τα τοπικά προβλήματα ανάπτυξης της Πάρου αποτέλεσαν αντικείμενο δημόσιας συζήτησης, στην οποία έλαβαν μέρος ο δήμαρχος Πάρου και άλλοι τοπικοί παράγοντες.

### 1. Σχεδιαστικές προσεγγίσεις με πολιτισμικό περιεχόμενο και διαχείριση του χώρου

Ο Vicente Granados Cabezas εξέτασε το ζήτημα της διαφορετικότητας μέσα από το παράδειγμα της Ισπανί-

ας, όπου η ποικιλία στη γλώσσα και στην κουλτούρα είναι ένα έντονο φαινόμενο με ιδεολογικές και πολιτικές προεκτάσεις, οι οποίες προσδιορίζουν και τις πρακτικές και την πολιτική διευθέτησης του δημοσίου χώρου. Η ανακοίνωση των Αλέξη Δέφνερ και Λόη Λαμπριανίδη αφορούσε στη σχέση κουλτούρας και οικονομίας και τη σημασία των πολιτιστικών δραστηριοτήτων για την αστική και οικονομική αναγέννηση, όπως αυτές προβάλλονται μέσα από το θεσμό «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης». Ο Hatto Fisher εξέθεσε τα θέματα και τους προβληματισμούς που προέκυψαν στα πλαίσια Πιλοτικού Προγράμματος, βασισμένου στην Πολιτιστική Αναγέννηση και Οικονομική Ανάπτυξη πέντε πόλεων (Βόλος, Galway, Παλέρμο, Λειψία, Cardiff), καθώς και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για τη χάραξη πολιτισμικής πολιτικής, που θα έχει στόχο

την ποικιλομορφία της τοπικής οικονομικής βάσης και την επίτευξη μεγαλύτερης κοινωνικής συνοχής.

Οι M. Dolors Garcia Ramón και Abel Albet αναφέρθηκαν στις στρατηγικές βάσει των οποίων ο αστικός μετασχηματισμός που επιχειρήθηκε στη Βαρκελόνη στη δεκαετία του 1990 την καθιέρωσε ως «μοντέλο» πολεοδομικού σχεδιασμού και διαχείρισης. Οι στρατηγικές αυτές αφορούσαν στον κυρίαρχο ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης σε θέματα σχεδιασμού και διαχείρισης στην ανάδειξη του δημοσίου χώρου ως βασικού παράγοντα για την εξασφάλιση της ταυτότητας και της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Παράλληλα, επιδιώχθηκε η αρμονική συνύπαρξη των τμηματικών παρεμβάσεων με το συνολικό χώρο της πόλης, η υπεράσπιση των μικτών χρήσεων και λειτουργιών στις νεόδμητες περιοχές και η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής στις περιοχές ανάπτυξης. Ο Mike Edwards, τέλος, ανέπτυξε το ρόλο που μπορεί να παίξει ο νέος θεσμός των εκλεγμένων δημάρχων και συμβουλίων μητροπολιτικών περιοχών στη συγκρότηση της αγοράς ακινήτων, μέσα από την οποία παράγονται και αναπαράγονται ανισότητες, αναφερόμενος ειδικότερα στο Λονδίνο, προς το δήμαρχο του οποίου «απευθύνθηκε».

### 2. Προκλήσεις για ανάπτυξη πολιτισμικής/οικονομικής θεωρίας

Ο Andrew Sayer αναφέρθηκε στο «διορθωτικό ρόλο» της πολιτισμικής στροφής που εντάσσει τα κοινωνικά και πολιτισμικά θέματα στις οικονομικές πρακτικές και συστήματα, επιστημαίνοντας παράλληλα και τον κίνδυνο που ελλοχεύει με την παράβλεψη των μηχανισμών της καπιτα-



λιστικής συσσώρευσης και της ανάπτυξης. Η ανακοίνωση των Nicky Gregson, Kirsten Simonsen και Ντίνας Βαΐου επισήμανε τα θεωρητικά κενά που εμφανίζονται στη συζήτηση γύρω από την πολιτισμική στροφή και έθεσε ερωτήματα που αφορούν στη σχέση κουλτούρας και οικονομίας και τον τρόπο που αντιλαμβάνεται κανείς αυτά τα ζητήματα. Αναλύοντας τις τάσεις που καθορίζουν τη διαμόρφωση αυτής της συζήτησης, οι οποίες βασίζονται στην αντιμετώπιση των εννοιών της κουλτούρας και της οικονομίας ως διακριτών, συνήθως αντίθετων, περιοχών, με συνέπεια την προνομακική θέση της οικονομίας έναντι της κουλτούρας, η ανακοίνωση πρότεινε την ενιαία αντιμετώπιση κουλτούρας-οικονομίας, προκειμένου να αποφευχθεί η προνομακική θέση της μιας έναντι της άλλης.

Ο Michael Storper και η Gabriela Paolucci, αν και είχαν στείλει τις ανακοινώσεις τους, δεν μπόρεσαν να συμμετάσχουν στο σεμινάριο. Η Θεανώ Τερκενλή ανέπτυξε το ρόλο των γεωγραφικών της καθημερινής ζωής ως πεδίου παραγωγής και αναπαραγωγής πολιτισμικών και ατομικών διαφορών και υπερασπίστηκε μια μέθοδο διερεύνησής τους που να εξετάζει την αλληλεπίδραση των ποικίλων θεμάτων της καθημερινής ζωής με άλλα ζητήματα της ζωής και με διαφορετικά συμφραζόμενα σε διαφορετικές κλίμακες – από την ατομική στην κοινωνική ή την εθνική – τα οποία επιδρούν στην αέναη εξέλιξη των πολιτισμικών διαδικασιών. Η Ελένη Πορτάλιου μίλησε για την άριστη μεταχείριση και περιθωριοποίηση ορισμένων κοινωνικών ομάδων και την ισοπέδωση των διαφορετικών ταυτοτήτων και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, που συντελούνται στα πλαίσια της πολιτικής της αποκατάστασης/ανανέωσης ορισμένων

περιοχών, η οποία ακολουθεί τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς, αγνοώντας τη σημασία της ιστορικής και συλλογικής μνήμης και της κοινωνικής συνοχής.

### 3. Φύση και πολιτισμός

Ο Μιχάλης Μοδινός ανέλυσε το ρόλο της οικολογίας έτσι όπως αυτός εξελίσσεται στο τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο, υποστηρίζοντας πως η αντιμετώπιση της φύσης και της κοινωνίας ως μιας ενότητας αποτελεί πολιτικό διακύβευμα βάσει του οποίου θα πρέπει να εξετάζεται η αλληλεπίδραση της τοπικής και της παγκόσμιας ανάπτυξης, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι για την ενίσχυση της βιωσιμότητας και την άρση ανισοτήτων μεταξύ προνομιούχων και μη προνομιούχων περιοχών. Ο Λεωνίδας Λουλούδης σχολίασε την πρόσφατη στροφή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εκφράζεται από την πρόταση της «Green Europe», η οποία επιχειρεί την αποκατάσταση της σχέσης της αγροτικής οικονομίας με το περιβάλλον μέσω ενός κοινού πολιτισμικού μοντέλου. Στην ανακοίνωσή τους, οι Eric Swynghedouw και Μαρία Κάικα αναφέρθηκαν στη διαδικασία αστικοποίησης της φύσης και τη σχέση της με περιβαλλοντικές αλλαγές, επισημαίνοντας τις ιστορικές συσχετίσεις με αντιλήψεις για την πόλη, που έχουν αποτελέσει αντικείμενο πολιτικών και οικολογικών προσεγγίσεων σε τοπικό ή παγκόσμιο επίπεδο.

4. «Μια άλλη Ευρώπη»:  
πρότυπα κοινωνικής  
ολοκλήρωσης/μη ολοκλήρωσης

Ο Enzo Mingione, αναφερόμενος

στις ομοιότητες των ιστορικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των χωρών της Νότιας Ευρώπης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα), επισήμανε την παράλληλη εξέλιξή τους, που αντανακλάται στην αναποτελεσματικότητα του κράτους για την αντιμετώπιση ζητημάτων κοινωνικής πρόνοιας, η οποία, ως εκ τούτου, επιβαρύνει την οικογένεια – και ιδιαίτερα τις ζωές των γυναικών.

Οι συνθήκες αυτές υποστήριξε ότι οδηγούν σε νέες μορφές αστικής φτώχειας, στις οποίες η οικογένεια προσπαθεί να αντεπεξέλθει με διαφορετικούς τρόπους, που αφορούν κυρίως σε άτυπες δραστηριότητες.

Η ανακοίνωση των Θ. Μαλούτα και Ν. Καραδημητρίου επικεντρώθηκε στην περιγραφή μορφών κοινωνικής διαίρεσης του χώρου («κάθετος διαχωρισμός») σε πυκνοκατοικημένες γειτονιές της Αθήνας, στις οποίες παρουσιάζεται έντονη παρουσία των οικονομικών μεταναστών. Ο Enrico Pugliese επισήμανε τη διαφορά μεταξύ προσφύγων (ανθρώπων που διώκονται από τη χώρα τους για πολιτικούς, εθνικούς ή θρησκευτικούς λόγους) και οικονομικών μεταναστών (ανθρώπων που αναγκάζονται να μεταναστεύσουν λόγω οικονομικών παραγόντων) και αναφέρθηκε στην πολιτική μετανάστευσης, που ταλαντεύεται ανάμεσα στην υποχρέωση παροχής ασύλου και στην τάση περιορισμού των μεταναστών.

5. Καταλληλότητα τοπικών  
συνθηκών και περιορισμοί για  
την ανάπτυξη

Ο G. Garofoli αναφέρθηκε στα τοπικά μοντέλα ανάπτυξης, μέσα από θεωρητικές προσεγγίσεις και διεθνείς συγκρίσεις, επισημαίνοντας την αναγκαιότητα της γνώσης που απαιτείται για την εξέταση της αλληλεπί-

δρασης των πολιτικών, ιδεολογικών και οικονομικών παραμέτρων που τίθενται με την «πολιτισμική στροφή». Ο Frank Moulaert, επανεξετάζοντας τα θεωρητικά μοντέλα της περιφερειακής ανάπτυξης που αναφέρονται στην έννοια της καινοτομίας (Territorial Innovation Models), υποστήριξε ότι δεν αρκούν για μια αποτελεσματική πολιτική τοπικής ανάπτυξης, που θα έχει στόχο μια δίκαιη κοινωνική ανάπτυξη, την κάλυψη των βασικών αναγκών και την ενίσχυση των τοπικών πληθυσμών, την ανακατανομή του πλούτου μεταξύ περιφερειών κ.ο.κ. Ο David Sadler ανέλυσε τον τρόπο που παράγεται και αναπαράγεται η έννοια της τοπικής βιομηχανικής κουλτούρας και τη συμβολή των θεσμών του συνδικαλισμένου εργατικού δυναμικού στη διατύπωσή της, συγκρίνοντας την ικανότητα των παραδοσιακών σωματείων με τις μορφές συνδικαλισμού που δημιουργούνται στα πλαίσια της σύγχρονης ανάπτυξης. Ο V. Plum, παρουσιάζοντας το παράδειγμα της Κοπεγχάγης, μίλησε για νέες στρατηγικές ανάπτυξης που αφορούν σε μεγάλες ανταγωνιστικές πόλεις, σε αντίθεση με την περιφερειακή ανάπτυξη μέσα στο ίδιο το κράτος.

#### 6. Κερδισμένοι και χαμένοι στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης

Η Daniele Leborgne αναφέρθηκε στην πολιτική της «αποκέντρωσης» που αναδεικνύει το Εθνικό Κράτος ως βασικό επίπεδο μακροοικονομικών και κοινωνικών επιλογών, που στοχεύουν στη στήριξη ενός κράτους πρόνοιας, στην καταπολέμηση της ανεργίας, στην ενίσχυση της ποιότητας της εργασίας, στο υψηλό

βιοτικό επίπεδο και γενικότερα στη διατήρηση δημοκρατικών πρακτικών. Η Soledad Garcia έθιξε το ζήτημα της ταυτότητας μέσα από το μετασχηματισμό των συλλογικών ομάδων της βιομηχανικής κοινωνίας σε εξατομικευμένες δράσεις, που ορίζουν την παγκόσμια κοινωνία του ρίσκου, όπου, μέσα από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, αποδυναμώνεται ο ρόλος του κράτους στη δημιουργία κοινωνικού συμβολαίου και διαμορφώνεται μια κοινωνία η οποία δεν εντάσσει τους ανθρώπους ως συνολικές προσωπικότητες στα λειτουργικά της συστήματα, με αποτέλεσμα τη δημιουργία όλο και μεγαλύτερου αριθμού ανθρώπων που σήμερα ονομάζονται «κοινωνικά αποκλεισμένοι». Η Αντιγόνη Λυμπεράκη τόνισε την ανεπάρκεια των κανόνων της αγοράς όταν προσπαθούν να ερμηνεύσουν ή να διορθώσουν τις γεωγραφικές ανισότητες με ντετερμινιστικούς και τεχνοκρατικούς όρους και, εξετάζοντας τη δυναμική της αλληλεπίδρασης του φυσικού κεφαλαίου με το κοινωνικό, ερμήνευσε το φαινόμενο της εσωστρέφειας, που χαρακτηρίζει τις τάσεις ορισμένων λαών ως «εκκεντρικές», σε αντίθεση με τη δυναμική προσαρμογή άλλων, κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στο δικαίωμα της διαφορετικότητας και στην ιδιαίτερη ταυτότητά τους.

Η ανακοίνωση των Ray Hudson και Κωστή Χατζημιχάλη, με αφορμή τον πόλεμο στο Κοσσυφοπέδιο, εξέτασε το «δικαίωμα στη διαφορά» και τις προοπτικές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και κατάργησης των συνόρων, σε σχέση με τους κανόνες που διέπουν τη διαδικασία της συσσώρευσης του κεφαλαίου στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Αναφερόμενοι στη μέχρι σήμερα α-

ντιμετώπιση των κοινωνιών των Βαλκανίων, οι ομιλητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, παρά την επίκληση θεμάτων κουλτούρας και πολλαπλών ταυτοτήτων, η έννοια της «ετερότητας» απορρίπτεται και επιδιώκεται η ομογενοποίηση που υπονομεύει το αίτημα για ειρηνική συνύπαρξη των λαών. Μιλώντας για τον πρόσφατο πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, ο Αριστείδης Μπαλτάς επισήμανε πως η ιστορική και γεωγραφική θέση της ελληνικής Αριστεράς συντέεινε στη δημιουργία μιας πιο καθαρής εικόνας και εκτίμησης για την κατάσταση και τα αίτια αυτού του πολέμου, σε σχέση με την εικόνα που είχε η αμερικανική Αριστερά, η οποία υποστήριξε την αναγκαιότητα αυτού του πολέμου. Με αφορμή την αντίθεση αυτή, υποστήριξε ότι μέσα στην ευρωπαϊκή Αριστερά θα πρέπει να διεξαχθεί μια συζήτηση γύρω από τα θέματα εθνικών συνόρων, μειονότητας και ταυτότητας, μέσα από το πρίσμα της πολυπολιτισμικής θεώρησης και της ιστορικής γνώσης.

Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι το ζήτημα της «πολιτισμικής στροφής», έτσι όπως παρουσιάστηκε από τις ανακοινώσεις του σεμιναρίου, εξετάστηκε μέσα από την προσέγγιση του χώρου, ο οποίος λειτούργησε ως «συνδετικό νήμα» μέσα στην πολυπλοκότητα του σύγχρονου κόσμου και ως φορέας σύγκλισης των διαφορετικών επιπέδων και οπτικών βάσει των οποίων αναλύθηκαν οι προβληματισμοί των συνέδρων.

Ορισμένες από τις ανακοινώσεις παρουσιάζονται σε ειδικό τεύχος-αφιέρωμα του διεθνούς περιοδικού *Antipode*, και τα Πρακτικά του Σεμιναρίου έχουν κυκλοφορήσει σε μορφή βιβλίου.



## ΤΟ ΝΕΟ ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΟ ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Κωστής Χατζημιχάλης\*

**Τ**ο Τμήμα Γεωγραφίας ιδρύθηκε το 1999, μετά από πρόταση του Πανεπιστημίου, που υποβλήθηκε για πρώτη φορά το 1994, όταν πρόεδρος της τότε Διοικούσας Επιτροπής ήταν η ομότιμη σήμερα καθηγήτρια Φυσικής Γεωγραφίας του Τμήματος Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, κυρία Αθηνά Ζαμάνη-Παπαπέτρου. Η πρόταση αυτή, αφού βελτιώθηκε, εντάχθηκε το 1997 στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Κατάρτισης του ΥΠΕΠΘ. Είναι το δεύτερο τμήμα Γεωγραφίας στην Ελλάδα μετά το αντίστοιχο του Πανεπιστημίου του Αιγαίου, που ιδρύθηκε το 1994, αρχικά ως Τμήμα Ανθρωπογεωγραφίας, για να μετονομαστεί αργότερα σε Γεωγραφίας. Όπως είναι γνωστό, η Ελλάδα, παρότι γενέτειρα της επιστήμης της Γεωγραφίας, ήταν η μοναδική χώρα στην Ευρώπη η οποία δεν διέθετε μέχρι το 1994 ανάλογα ανεξάρτητα πανεπιστημιακά τμήματα.

Το επιστημονικό αντικείμενο της γεωγραφίας στο νέο τμήμα συγκροτείται από γνώσεις και αντικείμενα: (α) φυσικής γεωγραφίας (γεωμορφολογία, ωκεανογραφία, κλιματολογία, υδρολογία κ.ά.), (β) ανθρώπινης γεωγραφίας (οικονομική, πολιτική, κοινωνική, αστική/υπαίθρου, ιστορική, πληθυσμιακή και πολιτισμική γεωγραφία), (γ) εφαρμοσμένης γεωγραφίας (αστική και περιφερειακή ανάπτυξη, τοπική ανά-

πτυξη, χωροταξία, διαχείριση περιβάλλοντος, εκτίμηση καταστροφών κ.ά.). Στοιχεία αυτών των αντικειμένων αξιοποιούνται κατά συνθετικό τρόπο στη γεωγραφία συγκεκριμένων τόπων και περιφερειών (γεωγραφία Ελλάδας, παράκτια γεωγραφία, Βαλκανίων, Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λατινικής Αμερικής, Αφρικής κ.ά.). Τέλος, στα παραπάνω γνωστικά αντικείμενα προστίθενται η γεωπληροφορική, η στατιστική, η χαρτογραφία, τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών, η τηλεπισκόπηση/τηλεανίχνευση κ.ά.

Το πρόγραμμα προπτυχιακών σπουδών βασίζεται σε πέντε γενικές εκπαιδευτικές αρχές:

1. Ενιαία συγκρότηση του γνωστικού αντικειμένου της γεωγραφίας και αποφυγή, πρώτον, του τυπικού διαχωρισμού μεταξύ φυσικής, ανθρώπινης και εφαρμοσμένης γεωγραφίας, και δεύτερον, των πρόωρων εξειδικεύσεων σε προπτυχιακό επίπεδο.
2. Επικοινωνία και αλληλοσυμπλήρωση με άλλες επιστημονικές περιοχές εντός του Πανεπιστημίου και εκτός αυτού, αποστασιοποίηση δηλαδή από τη λογική της εσωστρεφούς αντάρχειας.
3. Ανάπτυξη της κριτικής σκέψης στους φοιτητές/ριες και προώθηση εκπαιδευτικών μεθόδων που δίδουν βάρος στις ατομικές και ομα-

\* Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, e-mail: hadjimichalis@hua.gr.

δικές εργασίες, καθώς και στην προσφορά μαθημάτων επιλογής.

4. Έμφαση σε εργαστηριακές ασκήσεις και εκπαιδευτικές εκδρομές μικρής και μεγάλης διάρκειας και ανάπτυξη δεξιοτήτων για εργασίες γραφείου και πεδίου.
5. Αναγνώριση και αποδοχή του πλουραλισμού των ενδιαφερόντων και των μελλοντικών επαγγελματικών ή ακαδημαϊκών προσανατολισμών στα πλαίσια του ευρύτατου αντικειμένου της γεωγραφίας.

Το πρόγραμμα σπουδών στηρίζεται σε πέντε επιστημολογικούς πυλώνες: το χώρο, τον τόπο, το χρόνο, τη φύση και τις ανθρώπινες σχέσεις, αναπτύσσεται δε στη βάση πέντε θεματικών περιοχών που προκύπτουν από το συγκερασμό των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων με σκοπό την υπέρβαση των γνωστών στεγανών των εξειδικεύσεων.

Στο Τμήμα λειτουργούν τρία εργαστήρια:

- α) *φυσικής γεωγραφίας*, όπου πραγματοποιούνται μαθήματα, ασκήσεις και έρευνες σχετικές με τα επιμέρους αντικείμενα της φυσικής γεωγραφίας
- β) *γεωπληροφορικής και χαρτογραφίας*, όπου πραγματοποιούνται μαθήματα, ασκήσεις και έρευνες σχετικές με την πληροφορική, τη συλλογή, ανάλυση και παρουσίαση γεωγραφικών δεδομένων, τη χαρτογραφία, τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών, την ανάλυση εικόνας και την τηλεπισκόπηση και
- γ) *ανθρώπινης και εφαρμοσμένης γεωγραφίας*, όπου οι φοιτητές ασκούνται στη χρήση μεθόδων γεωγραφικής ανάλυσης και πραγματοποιούνται σχετικά ερευνητικά προγράμματα.

Σημαντικό τμήμα της γεωγραφικής εκπαίδευσης πραγματοποιείται

εκτός των χώρων του Πανεπιστημίου με εκπαιδευτικές εκδρομές, επισκέψεις και έρευνες πεδίου. Οι φοιτητές και φοιτήτριες αποκτούν άμεση εμπειρία για τα φυσικογεωγραφικά και ανθρωπογεωγραφικά φαινόμενα, συλλέγουν πρωτογενείς πληροφορίες και δείγματα από το πεδίο, πραγματοποιούν μετρήσεις και αυτοψίες, αποτυπώνουν σε σκίτσα, φωτογραφίες και χάρτες τις παρατηρήσεις τους και, το σπουδαιότερο, εξασκούνται στην ομαδική εργασία. Ήδη το πρώτο εξάμηνο πραγματοποιήθηκε τετραήμερη εκπαιδευτική εκδρομή στη Σύρο με τη συνδρομή της Νομαρχίας Κυκλάδων, του Δήμου Ερμούπολης και του Βιομηχανικού Μουσείου Ερμούπολης. Στην εκδρομή έγινε μια εισαγωγή στο ευρύτερο επιστημονικό εύρος της γεωγραφίας και δόθηκε η δυνατότητα στους φοιτητές και στις φοιτήτριες να έρθουν σε μια πρώτη επαφή με το αντικείμενο των σπουδών τους.

Η προετοιμασία για τη λειτουργία του Τμήματος (συμπεριλαμβανομένων και των εργασιών αποπεράτωσης του νέου κτιρίου στο οποίο στεγάζεται) διήρκεσε δύο χρόνια και περιελάμβανε, εκτός από την οργάνωση του προγράμματος σπουδών και τις προκηρύξεις των πρώτων πέντε θέσεων ΔΕΠ, την οργάνωση χαρτοθήκης και βιντεοθήκης, την προμήθεια ειδικού εκπαιδευτικού υλικού, καθώς και τη σύνταξη ενός οδηγού πολλαπλής βιβλιογραφίας Τμήματος Γεωγραφίας. Στα πλαίσια της καλύτερης εκπαιδευτικής προετοιμασίας του Τμήματος, οργανώθηκε σειρά σεμιναρίων, τα οποία συνέβαλαν και στη δημιουργία ενός «χώρου γεωγραφίας» στην Αττική.

Η θεματολογία των σεμιναρίων είχε ως εξής:

- 30.3.2000 Διάλεξη της καθηγήτριας Doreen Massey, Open University, Αγγλία.

- 21.4.2000 «Εμπειρίες από τα 5 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου», 2 μέλη ΔΕΠ, 2 φοιτητές του Τμ. Γεωγραφίας Αιγαίου.
- 11.5.2000 «Χώρος-Πολιτική Οικονομία-Ανάπτυξη», Ι. Σακέλης, Δ. Οικονόμου, Γ. Σταθάκης, Κ. Χατζημιχάλης.
- 18.5.2000 «Πολιτισμική Γεωγραφία και Κοινωνική Ανθρωπολογία», Ντ. Βαΐου, Κ. Ζαρκιά, Θ. Τερκενλή.
- 26.5.2000 «Ευρωπαϊκές εμπειρίες οργάνωσης και λειτουργίας Τμημάτων Γεωγραφίας», Ray Hudson, Durham University, Αγγλία, Henrick Toft Jansen, Roskilde University, Δανία.
- 2.6.2000 «Απεικονίσεις γεωγραφικών δεδομένων», Ε. Λιβιεράτος, Μ. Μυρίδης, Π. Πατιάς, Λ. Τσούλος, Μπ. Φιλίππακοπούλου.
- 9.6.2000 «Χρόνος και χώρος: τομές και διάρκειες», Χρ. Αγραντώνη, Β. Παναγιωτόπουλος, Β. Χαστάογλου.
- 24.11.2000 «Νέες τάσεις στη γεωγραφία της υπαίθρου», Toni Tulla, Autonomous University of Barcelona, Ισπανία.
- 11.12.2000 «Πόλεις και Αστική Γεωγραφία», Κ. Κανκούλα, Α. Καραδήμου-Γερόλυμπου, Ν. Παπαμίχος.
- 15.12.2000 «Γεωγραφία και περιβάλλον», Α. Κούκιος, Χ. Μαρουσιάν, Ν. Μπεόπουλος, Μ. Μοδινός.

Το Τμήμα Γεωγραφίας στο Χαροκόπειο δέχθηκε τους πρώτους φοιτητές και φοιτήτριες το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001, ενώ τα πέντε πρώτα μέλη ΔΕΠ εκλέχθηκαν και διορίστηκαν στο διάστημα Μαΐου-Νοεμβρίου 2000. Στο Τμήμα διδάσκουν επίσης τέσσερα άλλα μέλη ΔΕΠ του Πανεπιστημίου και έξι διδάσκοντες του Π.Δ. 407/80.